

„Laiškas mano merginai“, trumpa interpretacija

Marius Katiliškis (tikr. Albinas Vaitkus, 1914 09 26 – 1980 12 17) – vienas žymiausių egzodo prozininkų, plastiško, spalvingo žodžio meistras, daugiausia vaizdavęs prieškario Lietuvos kaimą, sukūręs ryškių charakterių, svariai papildęs bei paįvairinęs mūsų prozą tiek motyvų, tiek meninės raiškos atžvilgiu. Šios interpretacijos tikslas yra panagrinėti vieną novelę („Laiškas merginai“) iš dar Lietuvoje gyvenant autoriaus sudaryto novelių rinkinio „Seno kareivio sugrįžimas“. Novelė bus interpretuojama autonomiškai, neatsižvelgiant į bendrąjį viso rinkinio kontekstą.

Struktūriškai, novelė pradeda visai įdomiai. Jos pradžia tokia, kokia būna ir įprastų, tradicinių laiškų pradžia. Tai vardas asmens. Šiuo atveju – vardas „Valerija“. Mylimo asmens vardas visada yra kaip brangenybė, kaip geriausias būdas tą asmenį prisiminti ir išlaikyti savo širdy, kaip geriausias būdas į mylimą asmenį kreiptis. Marius Katiliškis šia gyvenimiška taisykle taikliai pasinaudoja ir toliau vysto novelę.

Po duoklės mylimosios grožiui, yra įvardijamos erdvės, laiko ir kitos (oro, savijautos) aplinkybės, kurios pagrindiniam veikėjui (kareiviui) yra gana sunkios ir slegiančios. Pakankamai aiškiai išskyla novelės fabulos pradžia: du jaunuoliai pamilo vienas, ir vienas jų turėjo iškelti. Šįkart iškeliavo vaikinai, atliekantis karo prievolę. Jam atiteko ruduo mieste ir ilgesys. Ilgesys yra novelės pradžios¹ pagrindinis motyvas. Jis išpildomas dvejopai: pagrindinis veikėjas prisipažįsta ilgas valandas prarymantis prie lango, taip pat paminimi tolyn iškeliaujantys traukiniai. Būtent iš ilgesio motyvo novelės autorius išaugina pagrindinio veikėjo prisiminimus apie savo mylimąją. Gana tradiciškai ir nepretenzingai atsimenamos dienos yra tapatinamos su vasaros laiku, šviesa ir šiluma, kitais maloniais potyriais. Tuo būdu autorius sukuria reikšmingą dabarties akimirų (ruduo, lietus, vėjas, vienišas vakaras mieste) ir praeities prisiminimų (vasara, šviesi diena ir malonus vakaras su mylimąja, kaimas, graži gamta) koliziją. Pastaroji yra viena iš svarbiausių mūsų aptariamų novelės struktūrinių elementų.

Itin daug dėmesio skiriama konkreitiems prisiminimams apie Valeriją. Novelės epigrafas esmingai išpildomas įvairiausiais būdais sakralizuojant mylimosios grožį („visi palyginimai blaksta prieš tave“). Prisiminimuose aprašyta gamta irgi ypatinga, gana sakrali „Vakaro atodūšiai, varpinės balsas – tai mūsų pasaulis, be galo didelis ir gaudžiantis.“ Kuriama tam tikra poetinė įtampa, amžinybės nuojautos, vienu žodžiu tai, kas kartais taip gražiai palydi stiprius emocinius išgyvenimus (ypač – jaunų žmonių). Atsimindamas pagrindinis veikėjas pasiekia tam tikrą kulminacinę emocinę būseną, todėl novelė būtent šioje teksto vietoje skeliama į dvi dalis.

Antrosios novelės dalies išeities taškas – mintis apie laišką, kuris greitai nukeliaus pas Valeriją. Prisiminimai paskatino kareivį parašyti savo mylimajai laišką ir taip bent nors kiek apmalšinti savo

¹ Kaip vėliau pamatysime – ir visos novelės.

ilgesį. Apmalšinti, bet ne numalšinti. Ilgesys lieka, jis persmelkia visas pagrindinio veikėjo svarbiausias būsenas. Jis yra pagrindinis motyvas, skatinantis vis kalbėti apie mylimosios grožį, aptarti ją įvairiausiais palyginimais. Mintys apie Valeriją ir prisiminimai tiesiog apsėda pagrindinį veikėją: „Praeitis gyva kaip niekad.“ Praeitis kaip tirštėjanti tamsa apgaubia.

Ir pagaliau, iš tamsos išnyra *ji*. Mergina, kuri užkalbina vienišą kareivį nakties budėjimo metu. Ar begalėtų būti kas paprasčiau ir nekalčiau? Vis dėlto, prisiminus bendrą novelės situaciją ir sudėtingą jauno kareivio vidinę būseną, tai tampa sprogstančiu deriniu. Lemiamą vaidmenį tame suvaidina išorinis šios moters ir kareivio mylimosios panašumas bei šelmiškas nepažįstamosios nusiteikimas (gana realistiškas, žinant tarpukario Lietuvos miestų situaciją). Taip autorius atveda skaitytoją iki kulminacinės novelės vietos.

Galima įsivardinti visą novelės fabulą: du įsimylėjęliai išsiskiria ir vienas jų (vaikinas) patenka į situaciją, kuri gali tapti išdavystės priežastimi.

Kulminaciniame novelės centre, svarbų vaidmenį vaidina aistra, kuri savaime yra ir svarbus abu įsimylėjęlius siejantis laidas. Tačiau šįkart ji yra pažadinama tarsi neleistinu laiku, neleistinoje vietoje, neleistinam žmogui. Taigi kūrinio kulminacijoje vėl susiduriame su dabarties-praeities kolizija (neleistina aistra; savalaikė įsimylėjęlių aistra). Autorius pastarąją išsprendžia gana paprastu būdu. Nepažįstamoji turi dar vieną, esmingą panašumą į kareivio mylimąją. Šios moters vardas irgi yra Valerija. Per tai novelės kulminacija stipriai susisieja su novelės pradžia. Šis laimingas sutapimas, tarsi dar kartą įrodo, kad gyvenime atsitiktinumų nėra. Tai padeda pagrindiniam novelės veikėjui atsikvošėti ir nebežaisti su likimu bei savo sugebėjimu atsisipirti moteriškiems kerams. Kareivis taria „Užtenka.“, atsisveikina su nepažįstamąja Valerija ir apsisukęs nueina į naktį. Sveikas protas ir sveika moralė nugalė.

Originalumo² stygių, kuri gali pajusti skaitytojas, autorius sugeba įveikti jo stiliui būdingu kalbos grožiu (galima paminėti inversiją; neįprastus, tarmiškus žodžius, tokius kaip „nuterieto“, „varsų“, „kriaukluose“, „regratis“, „liumpuojančią“; trumpus, taiklius sakinius; tam tikrų žodžių pakartojimą). Ypač efektinga pasirodo novelės pabaiga. Tiesiog smūgiuojantis yra paskutinis sakinyš „Ir aš – sargybinis kareivis.“ Vėlgį, čia autorius gana įdomiai išpildo gyvenimišką taisyklę, kad meilė yra tai, ką reikia saugoti ne vien jausmų, bet ir valios pagalba. Tai kartu būtų ir pagrindinė novelės mintis, kad meilės tikrumas yra įrodomas žmogaus veiksmais, sugebėjimu ją išsaugoti (net didžiausio ilgesio ir išsiskyrimo laiku).

Novelė „Laiškas merginai“ yra gražiažodė, efektinga ir lengvai suprantama – taip galima ją apibendrinti.

² Prisiminkime, kad šią novelę M. Katiliškis rašė dar būdamas gana jaunas ir neprityręs kaip rašytojas, taigi pasirinktoji meilės ir išdavystės tema – visiškai natūrali.